

Elvir SELIMOVIĆ

Sarajevo

E-mail: elvir.selimovic117@gmail.com

Stručni rad/Professional article

UDK/UDC: 94:341.485(497.6 Srebernica)"1992/1995" Fink M. (049.3)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2022.5.7.475>

Matthias Fink, SREBRENICA: HRONOLOGIJA JEDNOG GENOCIDA ILI ŠTA SE DESILO SA MIRNESOM OSMANOVIĆEM, Dobra knjiga, Sarajevo 2020, 1119 str.

O srebreničkom genocidu napisano je i objavljeno više desetina knjiga, od onih koje se mogu svrstati u memoaristiku, preko književnih (umjetničkih) ogleada, do knjiga koje pretendiraju ka statusu znanstvenih studija, kao i onih koje u cjelosti odražavaju pamfletistički karakter. Ipak, posmatrano iz ugla historijske znanosti, do pojave knjige historičara i novinara Matthiasa Finka¹ - koja je izvorno objavljena na njemačkom jeziku² 2015. godine, a pet godina kasnije i na bosanskom jeziku u prevodu Avdije Alibašića – nismo imali priliku susresti se sa znanstvenom studijom o srebreničkom genocidu ovako golemog opsega, u kojoj autor, na temelju izvora različite provenijencije, analizira sveukupne relevantne povijesne okolnosti koje su omogućile srebrenički genocid, opservirajući društvene i političke prilike u Srebrenici od kraja 80-ih godina 20. stoljeća do kulminacije genocidnih radnji nad bošnjačkim stanovništvom u julu 1995. godine.

Knjiga započinje naslovom *Prolog: prije* (11-40), a završava sa naslovom *Epilog: poslije* (913-931), dok je ukupni tekst knjige raspoređen u sedam glavnih poglavlja i šezdeset dva potpoglavlja. Osim prevoda studije

¹ Matthias Fink je studirao amerikanistiku, političke nauke i suvremenu historiju u Tübingenu i Münchenu. Doktorirao je 1978. godine na temu "Nacionalni interesi i razvojna pomoć". Radio je trideset pet godina kao novinar, autor i producent za medijsku kuću ARD, javnog servisa u Njemačkoj. Izvještavao je kao vanjskopolički dopisnik iz Srednje i Južne Amerike, Irske i Palestine. Prva saznanja o ratu u Bosni i Hercegovini i Srebrenici stekao je 1997. godine u Münchenu, kroz razgovore sa prognanicima iz Srebrenice. Od sljedeće, 1998. godine, Fink je kontinuirano putovao u mjesta na kojima su izvršeni zločini u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Na osnovu razgovora sa učesnicima ratnih događaja i proučavanja brojnih dokumenata, Fink je napravio mnogobrojne reportaže i dokumentarne emisije o zbivanjima tokom rata u Bosni i Hercegovini. Od samog početka rada ICTY-a u Den Haagu, pratio je sudske procese i o njima intenzivno izvještavao. Knjigu o genocidu u Srebrenici pisao je od 2010. do 2015. godine. [<https://arhiv.stav.ba/pisao-sam-o-srebrenici-sretan-da-cu-dati-glas-onima-koji-se-inace-nikada-ne-bi-culi/>](26.1.2021)].

² Matthias Fink, *Srebrenica. Chronologie eines Völkermords order Was geschah mit Mirnes Osmanović*, Verlag des Hamburger Instituts für Sozialforschung, Hamburg 2015, 977.

Matthiasa Finka, knjiga je obogaćena dodatkom bosanskom izdanju pod naslovom *Tragom istine i pravde* (951-1119), u kojem je prevodilac Avdija Alibašić sazeo izvode iz izjava o priznanjima krivice ratnih zločinaca, opisao najvažnije sudske procese vođene pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Sudom Bosne i Hercegovine, te priredio izvode iz presuda izrečenih oficirima i vojnicima Vojske Republike Srpske (VRS), za genocid i druge ratne zločine, koje su počinili nad bošnjačkim stanovništvom u Srebrenici.

Zanimljivo je da knjiga nema uvod ili predgovor izdavača, kao ni kazalo imena i pojmova, a koje bi bilo korisno s obzirom na njezinu opsežnost.

Umjesto toga, osnovnom tekstu, pod naslovom *Tabele: Primarne i sekundarne grobnice* (935-939), pridodat je spisak grobnica i broj otkrivenih posmrtnih ostataka u svakoj od njih; zatim slijedi popis izvora i literature. Na prvoj stranici knjige, poslije naslova, nalazi se faksimil Odluke o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, u čiji kontekst je autor smještio svoje interpretacije o ciljevima napada VRS-a na bošnjačko stanovništvo u Podrinju 1992. godine, kao i objašnjenja o ciljevima kasnijeg (1995) napada VRS-a na zaštićenu zonu Ujedinjenih nacija (UN).

Tekst ispod naslova *Prolog: prije* (11-40) zapravo je uvod, u kojem, na osnovu izjava

preživjelih članova porodice Osmanović iz sela Zgunja, autor opisuje njihov životni put od maja 1992. godine kada su protjerani iz svog sela, do jula 1995. godine, do kada su živjeli u Srebrenici. Četveročlana porodica Osmanović bila je jedna tipična radnička porodica u socijalističkoj Bosni i Hercegovini. Kada su protjerani, Azem (1959) i Zuhra (1960) bili su zanatski radnici, dok su njihova djeca: sin Mirnes (1980) i kćerka Mersa (1982), bili učenici osnovne škole. Nakon što je 1995. godine Srebrenica pala u ruke VRS-a, Azem se priključio koloni muškaraca koja je namjeravala da se probije ka slobodnoj teritoriji, dok je Zuhra sa djecom otišla u Potočare, misleći da će ih vojnici UN-a zaštititi. Međutim, kada je započela deportacija stanovništva iz Potočara, srpski vojnici i policajci su dozvolili da u autobus uđu Zuhra i Mersa, dok su Mirnesa istrgnuli iz majčinih ruku i odveli u bijelu kuću, uz obrazloženje da će biti

razmijenjen. Tada je imao 14 godina i 10 mjeseci. Holandski vojnik je sve to nijemo posmatrao. Tog 13. jula Zuhra je poslednji put vidjela svog sina. Matthias Fink je 1998. godine započeo potragu za nestalim članovima porodice Osmanović. Ostaci Azema Osmanovića pronađeni su kod Milića 2004. godine, a kosti njegovog sina Mirnesa pronađene su 2009. godine u grobnici „Kamenica 14“. Njihovi ostaci su sahranjeni u mezarju Memorijalnog centra Potočari. Sa okončanjem spisa o stradanja ove porodice, Fink je zaključio svoju studiju o srebreničkom genocidu u dijelu knjige pod naslovom *Epilog: poslije*. Ovakvim pristupom autor je dao lice žrtvama srebreničkog genocida, odnosno personalizirao genocid i na taj način izbjegao insuficijentnost pristupa, koji žrtve predstavlja isključivo kroz nemušte statističke podatke. Kroz opis stradanja ove porodice, autor je paradigmatično opisao stradanje više stotina bošnjačkih porodica u Podrinju u periodu od 1992. do 1995. godine.

Matthias Fink argumentovano odbija da prihvati istinitim tvrdnje o stoljetnoj mržnji prisutnoj među narodima u Bosni i Hercegovini i srpskim historijskim pravima na ovaj prostor, kao glavnim uzrocima i ciljevima etničkog čišćenja, odnosno genocida počinjenog u ranijoj povijesti, kao i etničkog čišćenja i genocida počinjenog 1990-ih godina nad Bošnjacima u Podrinju. S obzirom da su oblasti u dolini Drine, koje je bosansko-srpsko rukovodstvo namjeravalo integrirati u vlastitu državu u većini naseljavali Bošnjaci, to rukovodstvo je - kada je 12. maja 1992. godine na 16. sjednici Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini usvojilo 6 ratnih strateških ciljeva – u potpunosti bilo svjesno, da ostvarenje takvih ciljeva neće biti moguće bez genocida, na što je jasno upozorio i tada upravo imenovani komandant Glavnog štaba VRS-a Ratko Mladić. Ipak, i pored takve spoznaje, njegova vojska i srpsko političko rukovodstvo krenut će u ostvarenje svojih ciljeva, objašnjava autor u prvom poglavlju *Rat u Istočnoj Bosni* (43-293). U istom poglavlju autor dalje opisuje i objašnjava ratna dešavanja u Srebrenici, koja su se odvijala od aprila 1992. do aprila 1993. godine, kojom prilikom koristi mnogobrojne izvore različitog porijekla, gdje nam, između ostalog, nudi srpski i bošnjački pogleda na ratna događanja.³ Zatim analizira i objašnjava

³ Prilikom čitanja ovog poglavlja na umu treba imati činjenicu da je jedan od Finkovih izvora i publikacija, „Hronika našeg groblja, ili slovo o stradanju srpskog naroda Bratunca, Milića, Skelana i Srebrenice“, autora Milivoja Ivaniševića, zapravo djelo angažiranog negatora genocida. U ovoj publikaciji Ivanišević svjesno manipulira činjenicama i van općeg konteksta interpretira događaje. Primjerice, za početak rata isključivo su krivi Bošnjaci, a povelj su ga sa ciljem protjerivanje srpskog naroda sa tih prostora; pritom nigdje ne spominje napade srpskih naoružanih grupa i stradanje bošnjačkog stanovništva tokom 1992. godine u općinama navedenim u naslovu publikacije, među kojima se, naprimjer, ističe snažno dokumentovan zločin srpskih jedinica počinjen nad bošnjačkim civilima u selu Glogova 9. maja 1992. godine, etc. Spomenuti spis je objavljen 1994. godine, pa bi, s obzirom da je nastao u ratnim okolnostima, donekle mogla biti razumljiva snažno izražena pristrasnost. Međutim, i nakon donošenja mnogih presuda za genocid pripadnicima VRS-a i objavljivanja više hiljada dokumenata o ukupnim ratnim dešavanjima u Podrinju u periodu od 1992. do 1995. godine, Ivanišević ne samo da negira upotrebu pojma genocid, već konstantno, objavljivanjem tekstova i izjavama u medijima falsificira povijesne činjenice; objavljivanjem sumnjivih podataka o broju stradalih Srba (bez

vojni i politički kontekst u kojem je Srebrenica proglašena zaštićenom zonom Ujedinjenih nacija (UN), sagledava ulogu generala UNPROFOR-a Philippa Morillona u tom procesu, opisuje srebreničku svakodnevnicu u periodu demilitarizacije, analizira pojam *safe area* (Rezolucija 819) i zaključuje da je taj pojam bio bez značenja u međunarodnom pravu i nije obavezivao vojnike UN-a na odbranu ili zaštitu stanovništva, već na posmatranje humanitarnih prilika i upotrebu sile samo u samoodbrani, kako su zvaničnici UN-a i interpretirali taj pojam. Za razliku od toga, međunarodno pravo poznaje pojam *protected area*, koji podrazumijeva zaštitu stanovništva u oružanim sukobima, a koji u slučaju Srebrenice nije razmatran. „(...) Rezolucija nije propisivala nikakve sankcije za slučaj da njeni zahtjevi ne budu ispunjeni, pri čemu zaštita u Sigurnosnoj zoni nije ni spomenuta.“ (str. 204) Ove interpretacije produbljuju saznanja o već dobro poznatoj hipokriziji Vijeća sigurnosti UN-a, koju je svojim odnosom prema Bošnjacima u Srebrenici pokazivalo tokom svih ratnih godina.

Operacija Krivaja 95 – Napad na Sigurnosnu zonu Srebrenice (295-391), naslov je drugog poglavlja u kojem autor objašnjava da je otvoreni napad VRS-a na Srebrenicu koji je pokrenut 6. jula 1995. godine, bio nastavak započete realizacije strateških ciljeva iz 1992. godine, a nikako odgovor na provokacije jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine (ARBiH), koje su dolazile iz demilitarizirane zone, što su kao pretekst svojevremeno koristili predstavnici političkih i vojnih vlasti Republike Srpske (RS). U ovom poglavlju, autor je u svakom detalju razotkrio odnos UN-a prema teritoriji koju je proglasio svojim sigurnim područjem. Upravo u vrijeme napada VRS-a, svojim držanjem i postupanjem na terenu, holandski vojnici i nadležni oficiri UN-a u Sarajevu i Zagrebu, kao i zvaničnici UN-a u New Yorku, praktično su provodili odredbe Rezolucija 819 i 836, prema kojima Srebrenicu kao *safe area*, Ujedinjene nacije nisu ni namjeravale braniti od napada VRS-a, što je autor detaljno obrazložio u prvom poglavlju (str. 210). I pored svih nejasnih paragrafa u rezolucijama i njihovih različitih tumačenja od strane djelatnika UN-a, ipak nedvosmislenim se čine paragrafi koji daju ovlaštenja vojnicima UN-a na upotrebu sile u samoodbrani (Rezolucija 836). I pored toga, holandski vojnici nisu ni pokušali braniti svoje pozicije i opremu, iako su bili izloženi izravnom napadu VRS-a. Na koncu, nisu dobili ni zračnu podršku NATO avijacije, koju su, istina, holandski oficiri iz Srebrenice više puta zahtijevali, ali su takvi zahtjevi odbijani, zahvaljujući odlučnosti visokih zvaničnika UN-a

pojašnjenja o primijenjenoj metodologiji pri prikupljanju podataka) i umanjivanjem broja stradalih Bošnjaka u julu 1995. godine, kada, po njemu, zapravo ni jedan civil nije ubijen. Poginulo je nešto vojnika 28. divizije u borbama, a svi oni za Milivoja Ivaniševića su ratni zločinci. Za takve tvrdnje, naravno, Ivanišević ne nudi nikakve relevantne dokaze. Obnaša funkciju direktora Instituta za istraživanje srpskih stradanja u 20. veku. [file:///C:/Users/SEA/Downloads/knjiza_mrtvih_srba_srebrenice_i_birca.pdf; [http://www.serb-victims.org/component/option,com_docman/task,cat_view/gid,112/Itemid,312/\(1.5.2021\)](http://www.serb-victims.org/component/option,com_docman/task,cat_view/gid,112/Itemid,312/(1.5.2021))].

(Yasushi Akashi i Bernard Janvier), da pod svaku cijenu trupe UN-a u Bosni i Hercegovini drže izvan sukoba. Međutim, takvi stavovi o neutralnom držanju dodatno su paralizirali ionako ranjive i nefunkcionalne trupe UN-a na terenu. Primjerice, 8. jula, nakon odluke komandanta štaba UNPROFOR-a u Sarajevu da se punktovi UN-a oko Srebrenice neće braniti, holandski vojnici započinju napuštanje osmatračkih punktova. Jedan dio vojnika (32), predaje se VRS-u, i kao taoci postaju značajano oružje Ratka Mladića u borbi sa NATO avijacijom, čija intervencija je i opozvana 11. jula zbog toga što je Mladić preko ovih holandskih vojnika ucijenio UN, nakon čega je ministar odbrane Holandije Joris Voorhoeve zahtijevao obustavu zračnih napada. Tim činom je stanovništvo Srebrenice izručeno direktno u ruke Ratku Mladiću. U ovom poglavlju autor je donio i vrlo detaljan pregled vojnih aktivnosti 28. divizije i VRS-a, prateći razvoj događaja iz sata u sat, od 6. jula, kada je počeo napad VRS-a, do 11. jula, kada je, nakon izostanka NATO zračnih udara po pozicijama VRS-a, pripadnicima 28. divizije postalo bjelodano jasno da je Srebrenica izgubljena i da treba tražiti izlaz iz obruča.

U trećem i četvrtom poglavlju pod naslovima: *Srebrenički genocid – Prvi čin: progon, zarobljeništvo, bijeg* (393-533) i *Srebrenički genocid – Drugi čin: masovna ubijanja* (535-698), autor je izložio: rekonstrukciju razdvajanja muškaraca i dječaka od žena i njihovo upućivanje na gubilišta; objašnjenje uloge holandskih vojnika i njihove komande u tom procesu; opis porijekla odluke o pravcu kretanja kolone i opis njenog stradanja; zatim je izložio rekonstrukciju organizacije strijeljanja zarobljenih muškaraca i dječaka; analizu organizacije prikrivanja tragova zločina i procesa utvrđivanja stvarnog broja nestalih; kao i analizu manipulacija sa brojevima stradalih u genocidu. Iz izjava vojnika i oficira VRS-a, iz njihovih presretnutih razgovora, dnevnika dežurnih oficira i drugih pisanih naredbi oficira VRS-a, autor je zaključio, da su glavni organizatori masovnih strijeljanja zarobljenih Bošnjaka bili: pukovnik Ljubiša Beara, potpukovnik Vujadin Popović, poručnik Drago Nikolić i kapetan Milorad Trbić. Oni su prilikom odgovaranja na pitanja svojih vojnika, zašto treba strijeljati zarobljenike, najčešće koristili argument da je naredba „došla sa vrha“ i mora biti izvršena. Na kraju četvrtog poglavlja, nakon što je analizirao razne izvore podataka o broju prijavljenih kao nestalih i broju identificiranih žrtava, autor zaključuje da nema mjesta negiranju i relativizaciji srebreničkog genocida, i da je brojka od 8.372 žrtve najbliža realnosti.

U okviru petog poglavlja *Zločinci – Udruženi zločinački poduhvat* (699-775), nakon uporedne analize izjava oficira i vojnika VRS-a pred sudovima i relevantnih dokumenata, autor je konstatirao sljedeće: „Akcije likvidacije muškaraca i dječaka iz Srebrenice su bile rukovođene iz Glavnog štaba. Planiranje i organizacija je bila tamo koncentrirana, a naredbodavnu moć je imao načelnik štaba, dakle Ratko Mladić.“ (str. 730) Nakon toga Fink opisuje formalnu piramidu komandovanja u VRS-u, i poredeći je sa njenim konkretnim funkcioniranjem u julu 1995. godine, dolazi do zaključka da izvršioци genocida nisu postupali samostalno i nesavjesno (kao nekontrolirana grupa psihopata).

Naprotiv, ponašali su se kao primjereni vojnici (autor je zabilježio samo jedan slučaj odbijanja izvršenja naredbe o strijeljanju zarobljenih Bošnjaka), koji realiziraju planove političkog rukovodstva, izvršavajući naredbe nadređenih zapovjednika. Da bi objasnio takvo stanje duha, onih koji su naređivali, i onih koji su strijeljali, autor se vraća na početak 1990-ih godina i uzroke nalazi u srpskoj nacionalističkoj propagandi koju su širili intelektualci i mediji, a koja se perpetuirala u jeziku naredbi i instrukcija srpskog vojnog i političkog rukovodstva. Naročito je odjeka imala teza o potencijalnoj budućoj ugroženosti Srba od komšija muslimana, koju su srpski vojnici nakon rata najčešće spominjali kao svoje ratne motive, i time svoj angažman kao i zločine nazivali odbrambenim i pravdali pitanjem opstanka Srba. Upravo tu tezu o navodnom prijetećem genocidu nad Srbima, autor naziva životnom laži Republike Srpske.

U šestom poglavlju pod naslovom *Krivica i odgovornost – Srebrenica i ostatak svijeta (777-898)*, autor je posvetio pažnju propitivanju odgovornosti svih političkih i vojnih struktura, koje su, s obzirom na lokalne, regionalne i međunarodne povijesne okolnosti toga doba, bile obavezne da onemoguće genocid u potpunosti ili *in ultima linea* da pokušaju smanjiti njegove razmjere. Autorove teze i zaključci iznijeti u ovom poglavlju donekle se naziru kroz njegove podnaslove: *Bez zaštite – Nikakva zaštita od Vlade i Armije (780-817)*; *Bez pomoći – Nikakva zaštita od Holandskog bataljona (818-834)*; *Bez snage – Nikakva zaštita od Ujedinjenih nacija (835-860)*; *Bez glave – Nikakva zaštita od NATO i zapadnih sila (860-873)* i *Bez dokaza – Uloga Srbije u padu Srebrenice (874-898)*. Kada propituje odgovornost ARBiH, Fink ne nudi do sada nepoznate izvore, osim nekoliko izjava oficira ARBiH sa kojima je osobno razgovarao, a čije izjave upućuju na zaključak da bi mnogo više ljudi iz kolone preživjelo, da su jedinice 2. korpusa ARBiH poduzimale masovnije napade prema jedinicama VRS-a sa ciljem rasterećenja srebreničke kolone. Međutim, autor nije vršio ozbiljniji uvid u tadašnje ukupne vojne prilike u Bosni i Hercegovini, kako bi utvrdio da bi takva ofanzivna djelovanja nesumnjivo bila učinkovita. Ipak, autor Fink nema dilema da ovakva propitivanja ne smiju da odvrte pažnju od stvarnih (izravnih) krivaca za progon i ubijanje više hiljada Bošnjaka iz Srebrenice (str. 38). Fink također analizira odnos Vlade Bosne i Hercegovine prema Srebrenici u toku rata i neposredno nakon njegovog okončanja.

Rat se nastavlja (899-911), naslov je sedmog poglavlja u kojem je autor opisao stanje u Srebrenici neposredno nakon protjerivanja bošnjačkog stanovništva i dao kratak osvrt na pad Žepe 25. jula 1995. godine.

I pored toga što podnaslov studije sadržava i pojam hronologija, ipak on ne odražava u potpunosti karakteristike primijenjenog metodološkog pristupa u proučavanju srebreničkog genocida, jer autor u knjizi ne niže selektirane činjenice hronološkim nizom, bez dubljeg uvida u mnoge važne povijesne tokove. Fink je zapravo vrlo analitički pristupio istraživanju relevantnih pitanja vezanih za srebrenički genocid, prateći političke i vojne

prilike u Bosni i Hercegovini od 1980-ih godina do jula 1995. godine, pritom ih smještajući u međunarodni kontekst i uzimajući u obzir izvore svih strana vezanih za ove događaje.

Autorov pogled na izvore različite provenijencije i njihovo unakrsno propitivanje, koje se može pratiti kroz bogat kritički aparat, čini autorove navode provjerljivim, što je za historičare, posmatrano sa metodološkog aspekta, najveća vrijednost ove studije. Zahvaljujući autorovoj razvijenoj pripovjedačkoj vještini, ali i zbog činjenice, da autor bez pretjeranog teoretiziranja piše o konkretnim događajima, knjiga je (lahko) čitljiva. Ali, upravo takav autorov pristup, usljed obilnog iznošenja detalja, od čitaoca iziskuje snažan kognitivni i emocionalni napor.

Ovim djelom, Matthias Fink je dao značajan doprinos dekonstruiranju parahistoriografije i razvoju historiografije o srebreničkom genocidu, te ponudio snažan protuargument negatorima genocida. S obzirom na njezinu sugestivnost, može se zaključiti da će ova studija biti općenito korisna.